

מראי מקומות - סנהדרין קי"א

בג' וד' עירות, אפ"ה ב' צדיקים שיש באותה משפחה מזכין אותן ומגינין עליהם.

(ג) **לא תמצא תורה במי שמחי' עצמו עליה - פי' המהר"ל**, דהאדם הרי הוא בעל גוף, וכאשר מחי' עצמו, שהוא גופו, הרי זה ביטול לתורה, שהוא שכלית, כי השכל והגוף הפכים הם.

(ד) **אף יציאתן ממצרים שנים מס' רבוא - פרש"י**, והשאר מתו בג' ימי אפלה. ותמה הבן יהוידע, זה פלא לומר דכ"כ רבים מתו בימי החשך. ולכן פי' דלאו על אותן שמתו בימי חשך קאי, אלא על אותם שנולדו ומתו במשך רד"ו שנים שהיו במצרים, שאם תחשוב כמה נפשות היו, אז יעלו אלו היוצאים ב' מס' רבוא. וכ"כ בהג' יעב"ץ, וכ' שכן הוא בהמשך, דהיינו לימות המשיח, דהיינו ב' מכל הס' רבוא שיהיו בתחיית המתים, וכ' דבזה איכא תקוה טובה לישראל.

(ה) **בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך - פי' המהרש"א**, דודאי א"א להראות לו עתה מה שכבר טבעו מהם, וכו', אלא אפשר שהראה לו הזקן ספר זכרונות שלהם. ופי' הבן יהוידע, דכוונת הזקן בדברים אלו הי' לומר לו שלא תתרעמו על האומות כשעושים לכם צרות, כי הכל נגזר בהשגחה בעבור תקון העוונות. והראי' הוא שלא נהרגו כולם באו"א, אלא מוכרח דכל המיתות היו בהשגחה פרטית מן השמים, ולא תתרעמו עליהם.

(ו) **ואי אתה רואה במלחמת שלשים וא' מלכים -** יש להעיר, הא כתי' בפירוש בתורה דמה שלא נכנס לא"י הוא משום מי מריבה, "יען לא האמנתם בי... לכן וגו'", ואיך אמרי' כאן שהוא משום שהתרעם על ד'. וע' במהרש"א מה שהביא מהרא"ם ליישב קו' זו, ומה שהק' עליו. ולכן הוא פי' דהביאור הוא, דבאמת הגזרה הי' מעכשיו, אלא דסבר משה שהי' שייך להעביר הגזרה ע"י תפילה, שהרי לא הי' גזרה עם שבועה. אבל כשאמר בפ' מי מריבה, שם הי' עם שבועה, וא"כ אף ע"י תפילה לא הי' שייך לבטל הגזרה. ובבאר

(א) **לכן הרחיבה שאל נפשה... למי שמששיר אפי' חוק א' - כ' המהר"ל** דבאמת אין מחלוקת ביניהם, דאין לפרש דס"ל לר"ל כי יש גיהנם למי שלא קיים חוק א', דח"ו לומר כן, שהרי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. וע"ש בפירושו, וצ"ע כוונתו. וע"ע בבאר שבע, שמהביא מה שהבין הספר העיקרים בדברי הגמ', שהוא כפשוטו, דר"ל ס"ל דאפי' מי שלא קיים חוק א', יורד לגיהנם לדורי דורות. והביא שתמה עליו המהר"י מינץ, שהרי כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, ועוד קו'. ולכן הוא פי' דמיירי במי שקץ במצוה א' ומזלזל בה, אבל מי שפעם א' לא קיים חוק א', ודאי יש לו חלק לעוה"ב. וע' מה שהק' עליו הבאר שבע, ומה שהאר"י מאד בכמה פירושים בסוגיין. וע"ע במהרש"א שג"כ עומד על דברי ר"ל, ומפרש דמיירי במי שחציו חייב וחציו זכאי, ומששיר חוק א' ולא עשאו, הרי יפול בשאול גיהנם. וע"ז אמר ר' יוחנן דאף מצוה א' יהי' פרקליט להצילו מגיהנם. וע"ע בעין אליהו, דכוונת ר"ל לומר שילך דרך גיהנם, ולא ישאר שם, אבל מי שקיים כל החוקים, אף לא ילך דרך גיהנם.

(ב) **אלא א' מעיר מזכה כל העיר, ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה - פי' המהרש"א**, על דרך מה שניצל עיר צוער בזכות אברהם, ומה שאהרן ומשה זיכו כל שבט לוי על ידם. וע' מה שהק' הבן יהוידע, איך אמרי' דלעיר, שיש הרבה בני אדם, יספיק לה צדיק א', ולמשפחה צריך שנים (ולדברי המהרש"א, דמשפחה יכול להיות שבט, לכאור' לק"מ). ותי' דהיא הנותנת, שאם יש צדיק א' בעיר, ואף שכל העיר רשעים, מ"מ עדיין צדיק הוא, הרי זכותו עדיף טפי, ויכול להציל כל העיר. משא"כ אם יש משפחה שאנשיה מועטים, אין רבותא כ"כ לצדיק א' הנמצא בתוכה להגין עליהם, ולכן צריך ב' צדיקים. עוד פי' דאם המשפחה כולה בעיר שדר שם הצדיק, אז ודאי יספיק להציל כל המשפחה כולה, אבל אם אין המשפחה כולה בעיר א', אלא הם מפוזרים

התינוק קוראם כא', סוף המזמור "ד' לאורך ימים" ותחלת מזמור "קל נקמות ד'", הבין דרשה זו.

(י) **למי שמשים עצמו כשיריים** - בביאור דבר זה, כ' **הערוך לנר** (ר"ה יז): שיש ב' מדרגות בעניויות, יש מדרגה א', שאע"פ שאינו מחשיב עצמו גבוה מחבירו, אך גם לא מחשיב עצמו שפל נגדו, וחושב שהכל נבזה והבל, ולמה זה יקפיד על הבל. אבל עיקר העניויות הוא דרך שני, שלאחרים יחשוב חשוב וטוב נגדו, ולהציב נגד עיניו מעלות שנמצאו בחבירו ולא בו, אף אם באמת מעלות שלו מכריעות על של חבירו, ובזה גדלה עניויות דמשה. וע' דברים נפלאים **ברמב"ן על התורה** (שמות ד', י"ג) בענין זה, שכ' שאמר משה שלח נא ביד כל אשר תשלח, "כי אין אדם בעולם שלא יהי' הגון יותר ממני לשליחות", ואף דודאי משה רבנו הי' הגון יותר מכל אדם, שהרי הקב"ה בחר בו, אבל כיון שהצטיין בענין זה, שראה מעלות של חבירו ולא של עצמו, א"כ חשב באמת דכל א' ראוי יותר ממנו [וודאי באמת חשב כן, שהרי אין שייך להראות עניויות של שקר בפני יודע מחשבות].

(יא) **אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב** - יש להעיר, דהא בגמ' לעיל (מז). אי', דכיון שנקטל, יש לו חלק לעוה"ב. וכ' **תוס' שם**, דמתני' מיירי דוקא אם לא נהרגו, אבל אם דנו אותם והורגם, יש להם חלק. והעיר בהג' **יעב"ץ כאן**, דזהו רק לש' רבא, אבל לש' אביי, אם מת ברשעו, אין לו כפרה, ומשמע דמתני' גם בהכי מיירי. והוא כ' ליישב באו"א, דמתני' דוקא במדיחין איירי, ולא בהנדחין, דאם בנדחין מיירי, הול"ל "יושבי עיר הנדחת", ומה שנקט לשון "אנשי", משמע דבמדיחין איירי. וע"ע **במהרצ"ח על תוס' שם**, שהביא שהר"ן באמת מחק הגירסא ממתני' משום קו' התוס' שם (וכן מבואר כאן ביד רמה). אבל המהרצ"ח עצמו פי' ע"פ מש"כ הרמב"ם **במורה נבוכים** (חלק ג', פרק מ"ח), דמיתת עיר הנדחת אינה מיתת עונש, אלא מיתת כפירה, משום שעשו ביד רמה, שכם א' למרוד כנגד התורה, ומיתה זו לא הוי כפרה, ולכן לא מהני לומר שיהי' להם חלק לעוה"ב.

שבע כ' באו"א קצת, דמצד גזרה דכאן, הי' שייך לומר שהוא הי' מביא אותם אל הארץ, אבל לא יהי' זוכה לראות העשוי למלכי ז' האומות, שהי' מת קודם מלחמתן. אבל כיון שחטא במי מריבה, שוב לא הי' זוכה אף ליכנס לא"י כלל.

(ז) **ורבנן אמרי אמת ראה** - פרש"י, במדותיו שנקרא אמת, ונתיירא אם נתחייבו כל"י אם הוא דן בדין גמור, ולכן מיהר להתפלל עליהם שלא יהא דן אותן לפי מעשיהם. וע' **ביד רמה** שהביא עוד פי' להיפוך, דראה מדתו של הקב"ה שהוא אמת, ואין דברו חוזר ריקם, וידע שסופו לקיים הבטחתו לישראל, לפיכך מיהר להשתחוות בשמחה.

(ח) **א"ל רשעים יאבדו** - הק' התורת חיים, והלא דרכן של הנביאים ללמד זכות על ישראל, ומשה גופי' כמה פעמים כשחטאו ביקש עליהם רחמים, ולמה קיטרג עליהם כאן. ותי' דלא עלה על דעת משה שיחטאו כל ישראל, ולכן ס"ל דניח"ל לישראל באבוד מקצת רשעים שביניהם. וא"כ, כשחטאו כל ישראל בחטא מרגלים, והזכיר לפניו יתברך ד' ארץ אפים, שפיר אמר לו הקב"ה לא כך אמרת לי וכו', ואמר לו לא כך אמרת לי וכו', דעכשיו ראה דבאמת צריכין ארץ אפים גם לרשעים, שהרי כל כלל ישראל הי' צריכים לכפרה בחטא זו.

(ט) **עדותיך נאמנו מאד... וסמך לי תפלה למשה** - העיר הבאר שבע, הא אי"ז סמיכות, שהרי יש הפסק של ד' מזמורים ביניהם, וע"ש שהביא מהמדרש **תהילים** שהביא המעשה באו"א לגמרי, דהסמיכות הי' לקל נקמות ד', ע"ש. וכן הביא המהרש"א, וביאר דכוונת הגמ' לומר, דאך אפים לשון רבים, ומשמע דבין לצדיקים ובין לרשעים, והו"א דכשם שיש לד' ארץ אפים לענוש הרשעים בעוה"ב, כן לצדיקים, ת"ל קל נקמות ד', דהקב"ה נוקם על הצדיקים בעוה"ז, כדי שיהי' להם שכר שלם בעוה"ב. ומה שאמר ששמע מינוקא, העיר הרי"ף **על הע"י**, האם מעולם לא קרא פסוקים אלו מעצמו, שהי' צריך לשומען מתינוק. וביאר דתמיד הי' קורא אותם בב' מזמורים, אבל כששמע

ע"כ יש בו שורש פורה ראש ולענה בטבעו, לכן החמירה התורה עליו לבל יתכפר אלא במיתה חמורה. אבל ממונו פלט, דלא שייך לומר דמי גרם לו וכו', ממונו, שהרי ודאי לא הי' המקום גורם לו.

טז) החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום,

הרי אלו מצילין אותה- אם רוב אנשי העיר נדחים, והחמרים וגמלים משלימין המיעוט להיות רוב העיר אינן נדחין, הדין הוא דמצילין ממון העיר על ידם. וע"ע ביד רמה לקמן (קיב.), שפי' באו"א, דאם אין החמרת והגמלת שם ל' יום, הרי דינו כיחיד, ומציל ממונו ע"ז.

יז) מכאן אמרו ההקדשות שבה יפרו- פרש"י,

הם כשאר הקדש שצריך פדיון, דשלל שמים הם. וכ' הרמב"ם (ע"ז ד', י"ג) דפודין קדשי בדק הבית ושוב שורפין אותן. והשיג עליו הראב"ד, לא ידעתי למה שורפין אותן, הרי שלל שמים הי' ולא חל עליו איסור. וכזה הק' היד רמה לקמן (קיב.), אם צריכין שריפה, א"כ ע"כ חל עליהו איסור הנאה, וא"כ איך מתפס בהו פדיון. וע' בכסף משנה שם, שכ' די"ל דס"ל להרמב"ם דבהמת עיר הנדחת מקרו, ואריא דהקדש הוא דרביע עלה, וכיון דנסתלק מעליו הדין הקדש, ממילא חל עליו דין עיר הנדחת, וממילא נשרף כשאר ממון עיר הנדחת. וע"ע במנחת חינוך (תס"ד, מ"א), שכ' ליישב דס"ל להרמב"ם דמדין הואיל ויכול לישאל, הרי החפץ נחשב שלו, אבל מ"מ הממונות של הקדש הוא, וא"כ צריך לפדותה, הואיל ולא יהי' הפסד להקדש ע"י הפדיון, ושוב צריך לשורפה, כיון דסכ"ס הוי שלו לענין דצריך לשורפה כשאר ממון עיר הנדחת, ע"ש באריכות.

יח) ותרומות ירקבו, מ"ש וכתבי הקודש יגנוזו-

פי' היר רמה (לקמן קיב.), דמה דתרומה ירקבו ומ"ש וכו' יגנוזו, היינו משום דתרומה שייכא בה קדושה טפי, דאסור לזרים, וצריך רחיצת ידים והערב שמש, וכיון דצריך קדושה טפי, בעיא יקרא טפי. והתוס' יו"ט (משנה ו') תי' דמ"ש וכו' מותרים לכל, וא"כ לא סגי להניחם עד שירקבו, כיון שיש לחוש שיהנו מהן. משא"כ תרומה, דאינה מותרת

יב) אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעזה"ב- פי' התוס' הרא"ש, דדרשי' כן מהא דכתי' "יצאו" אנשים, דהיינו שיצאו מכלל ישראל. והרע"ב כ' "בני בליעל, בנים שאינם עולים בתחיית המתים", ומשמע דדריש בליעל, בלי-עו, שאינם עולים, וכ"כ הבאר שבע.

יג) ועד שיודח רובה- ע' במנחת חינוך (תס"ד, י')

שכ' להסתפק בדין זה, מהו הדין במחצה על מחצה, דלכאור' דיוקים במתני' סתרי אהדדי, דברישא אי' דאם הודח רובה הדין הוא דיש להם דין עיר הנדחת, ואילו בסיפא אי' דאם מיעוט לא הודח דהדין הוא שאין להם דין עיר הנדחת, ובמע"מ יש לדקדק לכאן ולכאן. וכ' דכיון דהלימוד הוא דבעינן רוב, י"ל דרוב דוקא הוא, אבל הניח בצ"ע לשון הגמ' והרמב"ם, דדיוקים סתרי אהדדי.

יד) וצריכים ב' עדים והתראה לכל א' וא'- פי'

היד רמה, דאנשי עיר הנדחת קאי, דצריכים כ"א עדים והתראה. אולם ע' בלחם משנה (ע"ז ד', ה') שכ' לדייק מדברי הרמב"ם ורש"י דס"ל דרק בדין יחידים צריכים התראה לכאור'א, אבל כשודחה רובה, כששולחין השני ת"ח, אי"צ להתרות לכאור'א, אלא מתרין כולן ביחד, ומה דאי' לקמן דמתרין לכאור'א, היינו למדיחים, ולא לנדחים.

טו) זה חומר ביחידים מבמורבים, שהיחידים

בסקילה, לפיכך ממונם פלט, וכו'- הק' הסנהדרין קטנה, נגמור יחידים בק"ו שיהי' ממונם אבד, ומה מרובים שהקיל בגופם, החמיר בממונם, יחידים, שהחמיר בגופם, אינו דין שנחמיר בממונם. וביאר שיש טעם להחמיר בעיר הנדחת בממונם יותר מגופם, וביחיד יותר בגופו ממונו. דהיינו, דבמורבים תלינן דכ"א בפני עצמו אין תכונתו רע מצד עצמו, רק בעבור שיושב בין עושי רשעה, ע"כ למד ממעשיהם. ולכן הקילה התורה עליו, לבל המיתו במיתה החמורה, ומתכפר במיתה קלה. אבל ממונו אבד, כדאמר ר"ש לקמן, מי גרם לו שידר בתוכם, ממונו, לכן אמרה תורה ממונו אבד. אבל יחיד הניסת לע"ז, כיון דחזי דרוב העיר אינם עובדי ע"ז, ואפ"ה הוא מיסרך אבתרה,

סברת הגמ' כלל, וא"כ, לר"ש דדריש טעמא דקרא, שפיר יהי' דין המדיחין בסקילה, ועע"ש עוד נפק"מ בזה.

(כב) **חולקין עיר א' לשני שבטים, וכו' - פרש"י**, דמיירי לענין תחלת חלוקת הארץ, ונח' אם רשאים ליתן עיר א' לב' שבטים או לא, דר' יוחנן ס"ל שאין נותנים לב' שבטים, אלא רק לשבט שרוב תחומי העיר בתוכה. וכ' היד רמא דלא מסתבר לומר כן, דהיכא שהוא מחצה על מחצה מאי איכא למימר. ולכן הוא פ' דניתנת אותה העיר ע"פ הגורל לא' מב' שבטים. ועע"ש בעיקר פ' הגמ', דלא מיירי לענין תחלת חלוקת הארץ, אלא לענין אם משיח בן דוד בא, ובא לחלוק א"י לב' שבטים, חצי' לשבט זה וחצי' לשבט זה. והק' התוס' הרא"ש, מאי נפק"מ מהאי מח', אם לימות המשיח, הרי מלך המשיח וכל נסיכי ישראל עמו, וגם למיסבר קראי ליכא למימר, דהא לא פליגי בקראי, דהא קרא קשיא לר"ל, והניח בקו'.

אלא לכהנים, וכהנים זריזין הן, לכן אין לחוש כ"כ, ושפיר יכול להניחם עד שירקבו.

(ט) **מעלה אני עליכם כאילו אתם מעלים עולה כליל לפני- פ' העיון יעקב**, דמה עולה כולה כליל, ואין הנאה לשום אדם, כן בעיר הנדחת מחרימין כל רכושו. ומה עולה מעביר רוח הטומאה מן הארץ, כן אם אבדו רשעים בעיר הנדחת מן העולם, נסתלק חרון אף מן העולם.

(כ) **יצאו הן ולא שלוחין- פרש"י**, דאם נדחים ע"י שליח, הרי הן כיחידים. והעיר הפרי חדש (על הרמב"ם, ע"ז ד', ב'), הא קיי"ל דאין שליח לדבר עבירה, וא"כ ליהוו כאילו השלוחים גופייהו הוו המדיחים, וא"כ למה אי"ז נעשה עיר הנדחת. ותי' דמ"מ דצריך להיות המדיחין עצמן ולא שלוחין. אולם הניח הרמב"ם בצ"ע, שהרי הרמב"ם לא הביא הלכה זו כלל. אולם ע' ביד רמא שפי' דמה דאמר' כאן הן ולא שלוחין, היינו דמיירי בשלוחין שלא ה' שייך דמדידהו גופייהו יעשה זה עיר הנדחת, וכגון שהי' השליח מעיר אחר, או אשה. דאמר' דכיון דאין שליח לדבר עבירה, ממילא הו"ל האיש מעיר אחרת או האשה המדיח, וממילא אין לזה דין עיר הנדחת. וע"ע בשער המלך (ע"ז ד', ב') מש"כ לדון בדברי הפרי חדש, ובמש"כ הפר"ח לצדד ליישב דעת הרמב"ם, וגם ע"ש מש"כ ליישב דברי הרמב"ם.

(כא) **מקרבך ולא מן הספר- כ' רש"י** שאם היתה עיר בין מחוז עכו"ם למחוז ישראל, גזה"כ הוא שאינה נעשית עיר הנדחת. אבל הרמב"ם (ע"ז ד', ד') כ' דטעם הדבר הוא כדי שלא יכנסו גוים ויחריבו את א"י. וע' בכסף משנה שם, שכ' דבאמת אי' בגמ' דטעם זה הוי ר"ש דס"ל דדרשי' טעמא דקרא, וצע"ק על הרמב"ם, דלא פסק כר"ש, וא"כ למה הביא הטעם. ותי' דאה"נ, אף דלא קיי"ל כר"ש, ואי"ז טעם שנכתב בקרא, מ"מ סברא הוא, ולכן ראה הרמב"ם לכותבו. וע"ע במנחת חינוך (תס"ד, ד') שכ' נפק"מ לדינא בין ר"ש ורבנן בזה, לגבי דין המדיחין, דאם גזה"כ הוא דאין שייך דין עיר הנדחת בספר, א"כ גם אין דין מדיחין נוגע, ולא יהיו נסקלין. אבל לשי' ר"ש, הרי לגבי המדיחין אין שייך